

4. Кодлюк Я. П. Шкільний підручник як модель процесу навчання: історія, теорія, практика. Тернопіль: ТНПУ імені Володимира Гнатюка. 2014. 46 с.

5. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць Київ: Педагогічна думка, Вип. 15. Част. I. 2015. 370 с.

6. Савченко О. Я. Уміння вчитися — ключова компетентність молодшого школяра: посібник. Київ: Педагогічна думка. 2014. 176 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ОСМИСЛЕННЯ ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА В УМОВАХ ВІЙНИ

Шатирко Л.О. (ORCID ID:0000-0002-1953-0656)

Розглядаються психологічні аспекти розробки і використання підручників для шкіл під час війни. Обґрунтовується, що використання культурно чутливих і контекстуально релевантних підручників для шкіл в умовах воєнного часу має глибоке психологічне смислове навантаження в забезпеченні реалізації цільових освітніх настанов суспільства та підтримки психічного здоров'я учасників освітнього простору. Підкреслюється, що підручники надають учням і вчителям відчуття нормальності та стабільності формують конструктивні поведінкові стратегії подолання, окреслюють напрямки діяльності в умовах потрясінь і невизначеності, допомагаючи відновити довіру до системи освіти та суспільства в цілому.

Ключові слова: шкільний підручник, освітні завдання суспільства, психічне здоров'я, учасники освітнього простору.

The psychological aspects of the development and use of textbooks for schools in wartime are considered. It is substantiated that the use of culturally sensitive and contextually relevant textbooks for schools in wartime has a deep psychological meaning in ensuring the implementation of targeted educational guidelines of society and supporting the mental health of participants in the educational space. It is emphasised that textbooks provide students and teachers with a sense of normalcy and stability, form constructive coping strategies,

outline areas of activity in conditions of shock and uncertainty, helping to restore confidence in the education system and society as a whole.

Keywords: school textbook, educational tasks of society, mental health, participants of the educational space.

Необхідність вирішення освітніх завдань суспільства, в ситуації воєнного вторгнення, зростання невизначеності і непередбачуваності зовнішніх ризиків та загроз знаходять відображення на рівні психологічної складової освітніх процесів та актуалізують потребу глибокої психологізації педагогічної практики у напрямку забезпечення стабільного, розвивального, благополучного освітнього простору, збереження психічного здоров'я учасників, підтримки їх екзистенційних спрямувань та реалізації провідних цільових освітніх настанов суспільства. В часи воєнних викликів особливого значення набуває розуміння світоглядного значення освіти для формування життєвих смислів та цінностей, життєстійкості, української ідентичності, становлення особистості, як суб'єкта успішної цілеспрямованої діяльності упродовж усього життя людини.

Міжнародний досвід підтримки освіти в умовах війни пропонує різні стратегії та програми, розроблені для надання доступу до освіти та максимально можливої безпеки учнів й педагогічних працівників. В цьому контексті певної дискусійності набуває питання забезпечення школи навчальною літературою, зокрема підручниками. Адже, загальновизнаним є існування у сучасному світі чималої кількості цифрових платформ та інтернет-ресурсів, які можуть бути корисними в умовах війни, коли доступ до традиційної освіти обмежений. Вони стали цінними інструментами для надання освітніх ресурсів під час війни, дозволяють вчителям і учням зберігати зв'язок та продовжувати навчання незалежно від географічного розташування чи обставин. Із традиційним використанням на уроці друкованої навчальної книги активно конкурують електронні посібники,

аудіо та відео засоби, мультимедійні продукти, анімація, презентації, тренажери, активні моделі та симулятори. Поза тим, як свідчить міжнародний досвід, однозначно підтверджується й підкреслюється, що розробка і використання підручників для шкіл під час війни стає надзвичайно важливим заходом для забезпечення продовження освіти, незважаючи на складні обставини. Перш за все, засобами підручників вирішуються нагальні тактичні проблеми в складних кризових умовах; книги виступають портативними освітніми ресурсами, які можна роздавати учням навіть за відсутності функціонуючих шкільних будівель. Підручники слугують системо утворювальним чинником розвитку освіти та забезпечення її безперервності, надаючи необхідні змістовні та структурні ресурси для усіх учасників освітнього простору в узгодженні із національними освітніми цілями та пріоритетами.

Крім того, в умовах війни шкільний підручник допомагає ефективно відповідати на нові стратегічні виклики, слугує фундаментальним елементом для довгострокового освітнього розвитку та зусиль суспільства в напрямку збереження, відновлення і продовження освіти, довгострокового планування та розвитку освітніх систем, окреслення напрямків реформування та вдосконалення освіти. Розроблені Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) керівні принципи підтримки освітніх зусиль суспільства в умовах війни декларують, що інвестиції у створення, розповсюдження та використання підручників, навчальних матеріалів торують шляхи розвитку ефективних інноваційних освітніх інституцій, здатних забезпечити навчання та процвітання для майбутніх поколінь. Розробка та розповсюдження підручників сприяють розбудові потенціалу освітніх систем, включаючи видавничу діяльність, розповсюдження та розробку навчальних програм. Підкреслюється, що психосоціальні аспекти розробки підручників для шкіл під час війни є багатограними і критично важливими

для підтримки психічного здоров'я, добробуту та стійкості усіх учасників освітнього простору. Навчальна література в умовах війни стає інструментом для збереження та поширення знань, забезпечення нормального психологічного функціонування особистості, а також формування позитивних цінностей у дітей та дорослих.

В контексті психологічного супроводу завдань забезпечення школи навчальною літературою та психологічної підтримки учасників освітнього простору в умовах воєнного часу важливо окреслити психологічні виміри підручникотворення, осмислити ціннісні специфічні аспекти в площині змісту навчання та форм організації навчального процесу.

В умовах війни засобами шкільних підручників є можливість максимально повно реалізувати структуровані та стандартизовані навчальні програми, матеріали, освітні наративи, що окреслюють навчальні цілі, концепції та навички з усіх предметів і на всіх рівнях навчання. Така стандартизація допомагає створити основу для освіти, забезпечуючи безперервність, узгодженість у практиці викладання та навчання з плином часу. Зміст навчальний матеріалу підручника має бути адаптованим до складної ситуації війни. Підручники слугують всеосяжним сховищем інформації, охоплюють широкий спектр навчальних предметів і тем. Надаючи структурований і організований зміст, підручники сприяють набуттю основних знань і навичок, необхідних для академічного успіху та особистісного розвитку. Особливим завданням в розробці змісту підручників в умовах воєнного часу постають питання включення в навчальні програми та підручники засобів інформування про безпеку, медичну допомогу, навички виживання й сприятимуть розвитку в учнів життєстійкості і впевненості у своїй здатності долати труднощі. Підручники можуть містити матеріали, позитивні рольові моделі спрямовані на навчання учнів стратегій подолання стресу, тривоги та симптомів травми, зміцнюючи віру учнів у власну здатність долати

труднощі. Важливим є популяризація позитивних соціальних норм: формування позитивних цінностей та розвиток емпатії, співпраця та вирішення конфліктів, соціальна згуртованість, толерантність і повага до різноманіття. Зокрема, важливою є інформація про фізіологічні та психологічні аспекти стресу і травми, що допомагає учням зрозуміти свої реакції та емоції. Інтегруючи ці елементи в навчальну програму, підручники можуть виступати цінним освітнім ресурсом для навчання учнів практичних стратегій подолання стресу і травми, пошуку шляхів вирішення проблем, вмінь робити усвідомлений вибір у стресових ситуаціях, засобів зміцнення психічного здоров'я і благополуччя, а також виховання стійкості перед лицем несприятливих обставин.

Стосовно форм організації навчального процесу, діяльності учнів по оволодінню навчальним змістом, шкільний підручник в умовах війни постає важливим засобом забезпечення психологічно обґрунтованих форм навчального процесу. Дотримання звичних моделей навчання та взаємодії з навчальним контентом, допомагає учням знайти комфорт і стабільність у своїх академічних пошуках, отримати відчуття передбачуваності та контролю в освітньому просторі. Очікуваний характер змісту підручників, звичний формат подання інформації, прогнозованість оцінки результату може допомогти полегшити почуття невпевненості та тривоги. Учні знають, чого очікувати від своїх підручників, зокрема, які теми вони розглядають, у якому форматі подають матеріал і як просуваються в навчанні. Поряд з тим, підручники слугують довідковим інструментом для усіх учасників освітнього простору, пропонують цінну підтримку вчителям, надаючи методичні рекомендації, плани уроків, додаткові ефективні ресурси, які відповідають освітнім цілям і стандартам.

Шкільний підручник допомагає компенсувати негативні моменти трансформації соціальної взаємодії учасників освітнього простору в умовах війни, послаблення, часом повного розриву комунікативних зв'язків через

призупинення відвідування навчальних закладів, екстремальних форм навчання з домінуванням віртуального, з притаманним йому видом комунікації; допомагає компенсувати проблеми стрімкого характеру руйнування соціальної ситуації розвитку в умовах війни, усталених соціально-психологічних механізмів психічного розвитку дитини. Навколо шкільного підручника центрується конструктивна взаємодія з усіма учасниками освітнього простору, учні навчаються, як шукати підтримки у дорослих, друзів і членів сім'ї, яким вони довіряють, а також як будувати і підтримувати стосунки.

Шкільний підручник має істотні важелі формування цінностей освіти для усіх учасників освітнього простору, формування почуття ідентичності, нормальності, стабільності та приналежності до навчального процесу. Підручники дають учням відчуття нормалізації особистого досвіду під час війни, розуміння мети і сенсу освіти, вписуючи навчання в ширший контекст особистісного зростання, академічних досягнень і майбутніх освітніх кроків. Підкреслюючи важливість освіти на шляху до розширення соціальних можливостей, підручники надихають учнів до наполегливості та зосередженості на своїх цілях, незважаючи на перешкоди. Підручники можуть відігравати помітну роль у просуванні позитивних соціальних норм, таких як емпатія, співпраця та вирішення конфліктів, які сприяють загальному психосоціальному благополуччю учнів і громад.

Висновки. Створення, використання культурно чутливих і контекстуально релевантних підручників для шкіл в умовах війни має глибоке смислове навантаження в забезпеченні реалізації цільових освітніх настанов суспільства та підтримки психічного здоров'я учасників освітнього простору. Підручники надають учням і вчителям відчуття нормальності та стабільності формують конструктивні поведінкові стратегії подолання, окреслюють напрямки діяльності в умовах потрясінь і невизначеності, допомагаючи відновити довіру до системи освіти та

суспільства в цілому. Виявлені на сьогодні проблемні аспекти підручникотворення спонукають до ретельного осмислення, дають підстави для висновків про неоднозначність цифровізації як домінуючого вектору розвитку освіти, вказують серйозні обмеження щодо перспектив повної відмови від традиційних форм організації навчального процесу, переходу на онлайн навчання, (причому стосовно кожного певного освітнього рівня ці обмеження є специфічними, унікальними), акцентуючи увагу на важливості врахування у вибудові дистанційної освіти її психологічної складової.